

**ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. Ю. ФЕДЬКОВИЧА**

На правах рукопису

Савенко Віктор Васильович

**РОЛЬ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА
В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ВІДРОДЖЕННІ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ СТ. – ПОЧАТОК ХХ СТ.)**

07.00.01. – Історія України

07.00.07

Автореферат

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук**

Чернівці - 1997 р.

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі всесвітньої історії Тернопільського державного педагогічного інституту.

Науковий керівник - доктор історичних наук, професор
Алексієвець Микола Миронович

Офіційні опоненти: - доктор історичних наук, професор
Кульчицький Станіслав Володиславович

- доктор історичних наук, професор
Михайлина Павло Васильович

Провідна організація - Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка

Захист відбудеться "4" листопада 1997р. о 10 годині
на засіданні спеціалізованої вченої Ради Д. 07.01.02 в
Чернівецькому державному університеті ім. Ю.Федьковича за
адресою: 274000, м. Чернівці, вул. Кафедральна, 2 (корпус 14).

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці
Чернівецького державного університету (274000, м. Чернівці,
вул. Лесі Українки, 23).

Автореферат розіслано "2" грудня 1997 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої Ради

ЖАЛОБА І.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Кінець ХХ ст. ознаменувався новим могутнім спалахом українського відродження, характерною рисою якого є всезростаюче зацікавлення вітчизняною історією та національною культурою. Ця нова хвиля національного відродження привела до відновлення Україною суверенітету, але побудова нової вільної, демократичної держави можлива лише при умові поваги до власної історії, повернення із забуття, сотень і тисяч історичних фактів, подій, імен видатних осіб, напівзабутих і суворо заборонених сторінок духовної історії нашого народу.

В цьому зв'язку важливу наукову цінність, пізнавальне і практичне значення має діяльність української праакадемії Наукового товариства ім. Шевченка, його роль в національно-духовному відродженні українського народу, у формуванні його національної самосвідомості. Минає 123-й рік від його заснування, але пам'ять про нього не тьмяніє, а продовжує зростати. Така увага до нього в національно-духовній історії України є закономірною.

Актуальність даної проблеми зумовлюється тим, що саме Наукове товариство ім. Шевченка було упродовж тривалого часу в складних соціально-політичних і економічних умовах, в яких перебували українці наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст., втіленням духовної культури нашого народу, тим джерелом, з якого кілька поколінь черпали мудрість і духовні сили, потрібні для утвердження національної свідомості, свободи особистості і свободи нації. Внаслідок багатогранної діяльності НТШ радикально змінився і світогляд широких мас українців, котрі ставали національно свідомими громадянами, знайомилися з новими досягненнями з української історії і культури та інших галузей наук українською мовою, а також видатними творами корифеїв української і світової культури та науки і першоджерелами.

Три чверті століття (1873-1939 рр.) судилося йому виконувати працю, що залишила великий слід у розвитку науки на Україні і тим самим у нескінченній ще боротьбі рідного народу за вільне й самостійне життя в нашій незалежній державі.

Наукове товариство ім. Шевченка - продукт свого часу, своєї епохи. Воно було породжене потребами реального життя українців по обидва боки кордону в другій половині ХІХ ст. Створене не за наказом зверху, а спільними зусиллями інтелігенції Галичини і Наддніпрянщини, НТШ увібрало в себе не вищогородський дух, устремління, сподівання і віру, але й живий український дух. Феномен НТШ в духовній історії є результатом і функцією історії і

культури другої половини XIX століття. Активна наукова та культурно-просвітницька діяльність Товариства набувала характеру національного чинника. Воно стало визначним виразником національних прагнень українців. У його стінах визрівали на тільки інтелектуальні сили, але й ідеї національно-визвольної боротьби українського народу.

У складних умовах наступу на вітчизняну мову і культуру польського та російського державного шовінізму НТШ пропагувало рідну мову, історію і культуру через публікацію своїх багаточисельних серійних і періодичних видань українською мовою. Наукове товариство ім. Шевченка було визначним і тривалий час єдиним вогнищем української науки і духовності. Його внесок в духовне відродження українців є більш вагомим тому, що воно свою діяльність розпочало і проводило у період коли народ був поневолений, а його мові і культурі загрожувало національне знищення. НТШ не тільки об'єднало навколо себе кращих українських науковців і культурних діячів по обидва боки кордону, але й активно залучало до наукової праці перспективну молодь. Ним було засновано кілька фондів, які надавали стипендію кращим українським студентам для продовження навчання та "Академічний дім". Отже, НТШ було науковим та видавничо-ідеологічним центром відродження українського народу.

Актуальність даного дисертаційного дослідження полягає в тому, що попри всю цінність Наукового товариства ім. Шевченка в духовній історії України та історичну правду, в радянській історіографії спотворювалася його багатогранна діяльність у процесі національно-духовного відродження українського народу в другій половині XIX - на початку XX ст. Таким чином, із вищесказаного випливає, що наукове осмислення досвіду діяльності НТШ є виключно важливим і актуальним завданням української національної історіографії. Сприяння його розв'язання і покликана дана дисертація.

Хронологічні рамки дослідження зумовлені тематичною спрямованістю і охоплюють період, на який припадає найбільша питома вага діяльності Наукового товариства ім. Шевченка, його так званий "золотий вік", що дозволяє виявити основні напрямки функціонування Товариства стосовно цільного хронологічного проміжку часу. Він характеризувався такими подіями і явищами, як становленням народовецького і радикального руху, відродженням національного духу, зростанням політичної активності мас тощо. Однак для цього, щоб з'ясувати передумови виникнення НТШ, які є необхідною умовою всебічного висвітлення проблеми, доводилося вдаватися до аналізу політичного курсу царської Росії та австрійського

уряду разом з польською шляхтою та подій, які відбувалися у суспільному житті, перш за все Галичини, а також і Наддніпрянщини протягом досліджуваного відрізка часу. З початком Першої світової війни закінчується один період діяльності Товариства, а після завершення національно-визвольних змагань розпочинається інший, в якому НТШ діяло при інших обставинах і ставило перед собою дещо інші завдання.

Ступінь наукової розробки проблеми. Початком вивчення історії Товариства варто вважати 90-ті роки XIX ст. Першими його дослідниками були самі члени Товариства. Чи не вперше зібрані відомості про Товариство дає в Справозданні до Записок НТШ тодішній його голова О.Барвінський в статті “Про заснування і дотеперішній розвиток Товариства ім. Шевченка”. В цій праці автор коротко дає аналіз передумов та мети заснування Товариства і висвітлює його діяльність за перші 20 р. його існування. Стаття була присвячена виходу в світ 1-го тому “Записок НТШ” та реформуванню Товариства ім. Шевченка у Наукове Товариство ім. Шевченка і носила інформативно-статистичний характер.

Наступну спробу дати аналіз роботи НТШ зробив М.С.Грушевський у своїй статті “Дотеперішній розвій Наукового Товариства ім. Шевченка”, яка була опублікована в першому номері “Хроніки НТШ”. Як і попередня праця вона також носила звітний характер про діяльність Товариства за період його існування. Даючи короткий аналіз перших 20-ти років існування Товариства, М.Грушевський звертає основну увагу на діяльність НТШ за останніх вісім років. Автор вважає, що вершиною наукової роботи Товариства є його наукові видання і прослідковує заснування і розвиток серійних та періодичних видань НТШ за останні роки, без аналізу окремих праць. Науковий аналіз діяльності Товариства відповідав завданням написання такого внеску НТШ у процес національно-культурного відродження.

На початку XX ст. в російській періодиці було опубліковано цілий ряд статей, присвячених історії діяльності НТШ. Серед них слід відзначити статтю М.Грушевського “Львовское общество имени Шевченка и его вклады в изучение южной Руси”, в якій автор знайомить громадськість Російської імперії з діяльністю НТШ. Після вступу, в якому він стисло висвітлює історію Товариства та його видань, вчений робить бібліографічний аналіз усіх попередніх наукових праць, які були опубліковані Товариством до 1904 р. Слід згадати і статтю В.Дорошенка “Украинская Академия Наук”, в якій автор, аналізуючи роботу Товариства, доводить, що воно виконувало

функції національної академії наук, що в свою чергу не ставило перед автором завдання показати роль НТШ у процесі українського національного відродження, його ролі у формуванні національної самосвідомості.

У 1912 р. брат Михайла Грушевського, Олександр видає у Петербурзі книжку "Наукове Товарищество имени Т.Шевченка и его издания 1905-1909 гг.". Як і в попередніх працях, у своєму вступі він коротко висвітлює основні етапи заснування та розвитку НТШ, бібліографічний огляд історичних праць, що публікувалися в періодичних та серійних виданнях Товариства за 1905-1909 рр. Основною метою цієї праці, як і двох попередніх, була популяризація наукових видань Товариства в межах Російської імперії.

У цей же час вийшло перше монографічне дослідження історії НТШ "Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові (1873-1892-1912 рр.). В цій праці автор, колишній завідувач бібліографічного бюро, директор бібліотеки НТШ, розкриває причини і процес виникнення Товариства, показує діяльність як цілого НТШ взагалі, так і окремих його інституцій. Книга складається з таких розділів: 1) Погляд на історію Товариства; 2) Внутрішня організація Товариства і його видавництва; 3) Інституції НТШ; 4) Короткий огляд наукової роботи Товариства. В останньому розділі автор дає характеристику праць М.Грушевського і О.Грушевського, а також короткий аналіз усієї наукової літератури, яка була опублікована Товариством. Обсяг книги, існуючі стереотипи і вимоги не дали автору можливості на всю повноту розкрити історію діяльності Товариства.

З нагоди 50-ти річчя НТШ у 1923 р. вийшла книжка довголітнього наукового секретаря Товариства В.Гнатюка "Наукове Товариство ім. Шевченка". В цьому своєму нарисі автор знайомить широке коло читачів з історією заснування та основними етапами діяльності НТШ, тією роллю, яку відіграло Товариство в національному відродженні Галачини. Тим не менше, не принижуючи значення даного видання, слід зазначити, що ця праця носила науково-популярний характер і не розкривала всі сфери діяльності Товариства. Загальні проблеми, які відображені у цій роботі, на наш погляд, вимагають більш ґрунтовного аналізу ряду аспектів з урахуванням особливостей національно-культурного розвитку.

До 55-ти річчя Товариства приурочена стаття тодішнього голови НТШ К.Студинського "Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові (1873-1928)". У цій праці автор приділяє велику увагу датам, прізвищам видатних діячів Товариства, а також подає відомості про купівлю друкарні, будинків та іншого майна. В кінці статті розміщена

бібліографія видань НТШ. Як і праці попередніх голів Товариства, вони носять звітний характер і знайомлять читача з основними етапами становлення і розвитку НТШ, однак не в повній мірі відображає вплив Товариства на національно-культурне відродження українського народу.

Своєрідною є також праця І.Крип'якевича "Історично-філософська секція НТШ під керівництвом М.Грушевського у 1894-1913 роках", яка вперше була опублікована у 1939 р. У цій статті автор дає повний список членів секції за вказаний період і простежує розвиток наукової роботи секції через призму прочитаних на засіданнях історично-філософської секції наукових рефератів. Аналіз рефератів І.Крип'якевич проводить за бібліографічним принципом, на основі значного статистичного та фактологічного матеріалу. Проте, великий обсяг матеріалу завадив дослідникові більш детально дослідити внесок НТШ в українське відродження, зупинитися на характерних особливостях даного процесу, які відбувалися у досліджуваній період.

У зв'язку з ліквідацією Товариства у Львові 1939 року, дослідження з історії НТШ переноситься в еміграцію, де воно поновило свою діяльність. З нагоди 75-ти річчя заснування НТШ в США і ФРН було опубліковано колективну "Історію Наукового товариства ім. Шевченка". У цій праці в популярній формі висвітлюється історія заснування та діяльності Товариства. Авторами було виділено три періоди розвитку НТШ: 1. дореформенний (1873-1892 рр.); 2. довоєнний (1892-1914 рр.); 3. міжвоєнний (1920-1939 рр.). При всій цінності згаданої праці зазначимо, що вона носить популярний характер, не розкриваючи в повній мірі усі аспекти діяльності НТШ. Зокрема, узагальнено і поверхово розглядається вплив Товариства на національно-культурне відродження українського народу.

У 1951 р. було опубліковано найбільше дослідження з історії НТШ "Огнище української науки: Наукове товариство ім. Шевченка у Львові" В.Дорошенка. У праці автор показує, що саме Наукове товариство ім. Шевченка стояло біля зародків сучасної української науки та довгий час виконувало функції єдиної всеукраїнської академії наук. Тим не менше, не припиняючи значення даного видання, хочеться підкреслити, що автор не використав при написанні даної праці архівних матеріалів, що не дало йому можливості в повній мірі розкрити усі аспекти діяльності НТШ, зокрема, його роль у піднесенні національної самосвідомості українського народу.

До 100-річчя від заснування НТШ вийшла "Коротка історія Наукового товариства ім. Шевченка" В.Лева, а до 110-річчя "Незнищимо Товариство: До 110-річчя Наукового товариства ім. Шевченка" Я.Падоха. У цих працях автори, в тому ж таки науково-популярному стилі, висвітлюють історію Товариства, показують його роль і місце в національно-культурному відродженні як Галичини, так і всієї України у другій половині минулого - на початку нашого століття, його значення у формуванні незалежної української науки. Вищезгадані праці носять оглядово-популярний характер і видані з метою популяризації Товариства серед української діаспори, тому вони маючи цінне практичне значення, глибокого аналізу діяльності НТШ не дають.

У зв'язку з 100-річчям від заснування НТШ в українських часописах в еміграції "Український історик" та "Альманах УНС" було опубліковано цілий ряд статей, присвячених історії Наукового товариства ім. Шевченка. Так, безумовний інтерес викликає стаття Ю.Герича "Статути Наукового товариства ім. Шевченка у Львові", у якій автор вперше робить спробу проаналізувати діяльність Товариства через призму його статутів та проектів до статутів. На жаль, у автора не було оригіналів перших статутів НТШ, тому їхній аналіз має поверховий характер. В. Лев у своїй статті "Наукова і видавнича діяльність НТШ" дає короткий аналіз наукової діяльності секцій та комісій Товариства і відображення цієї діяльності в їх окремих виданнях. Автор дає загальний аналіз основних напрямків діяльності, без характеристики окремих праць, що публікувалися в виданнях НТШ. Пантелеймон Ковалів у своїй праці "Значення НТШ в історії української науки й наукової та літературної мови" розкрив ту велику роль, яку відіграло Товариство у формуванні сучасної української науки та наукової і літературної мови.

З передумовами, як на Наддніпрянській Україні, так і в Галичині, що привели до утворення Товариства, та короткий огляд його діяльності відображені М. Стахівим у статті "Наукове товариство ім. Шевченка в Краю і на еміграції".

З проголошенням Україною незалежності, посилюється вивчення історії України взагалі і історії Наукового товариства ім. Шевченка, як одного з найяскравіших явищ української культури, в особливості першої публікації, присвяченої проблемам історії Товариства, після багаторічної перерви на Україні, є стаття Я. Грицака "Почин для зросту на спільнім ґрунті. Погляд на НТШ, що діяло у Львові протягом 116 р.". У цій роботі автор робить

спробу переосмислити ту роль, яку НТШ відіграло у формуванні сучасної української науки.

У 1990 р. також вийшов збірник тез з наукового семінару "Т. Шевченко і українська національна культура", який відбувся у Львові, і одна з секцій якого працювала над темою "Внесок НТШ у розвиток наукової думки на Україні". У збірник ввійшло близько 50 тез, присвячених різноманітним аспектам діяльності Товариства.

З числа робіт, приурочених Науковому товариству ім. Шевченка, що вийшли останнім часом, визначимо праці В.Кубійовича та Р. Кучера. Так, "Нарис історії Наукового товариства ім. Шевченка (1873-1949)" був створений групою членів НТШ у 1948 р. під редакцією генерального секретаря НТШ проф. В. Кубійовича. Нарис визначається великою кількістю фактичних даних, інформативністю і охоплює 75 років діяльності НТШ, включно з першим етапом діяльності Товариства в еміграції. В зв'язку з відновленням діяльності НТШ у Львові, у 1991 р. ця книжка була перевидана видавництвом Товариства для ознайомлення широкої української громадськості з історією Наукового товариства ім. Шевченка.

Книга Р. Кучера "Наукове товариство ім. Шевченка: Два ювілеї" - одна з перших спроб у сучасній українській історіографії подати у монографічному вигляді історію та діяльність НТШ. Як людина добре обізнана з предметом дослідження, Р. Кучер в доступній формі розповідає про діяльність НТШ, накреслює його структуру та етапи розвитку у зв'язку з культурологічними та політичними процесами, що тривали на Україні протягом більш як столітнього періоду діяльності Товариства. Додаткове значення мають також спроби автора пов'язати вихідний процес Товариства з діяльністю сучасної АН України, зокрема в західних областях, де здебільшого зосереджувалась основна активність НТШ. Підсилює цінність цієї монографії і те, що вказана нами низка довоєнних і еміграційних досліджень з цього питання, недоступні широкому колу читачів, оскільки збереглися як окремі примірники з колишніх спецхранів. У результаті цього вона є першим дослідженням, з історії НТШ, яке має широку доступність для всіх кіл українського суспільства. Але, як більшість попередніх видань, воно носить науково-популярний характер. У передмові до своєї монографії Р.Кучер пише, що: "Пропонований огляд діяльності НТШ не претендує на вичерпність і абсолютну ґрунтовність, а тому має швидше інформативний характер загального плану".

У 1991 р., у видавництві НТШ, вийшов у світ анотований покажчик "Періодичні та серійні видання Наукового товариства ім. Шевченка (1885 - 1939)" під редакцією Т.Кульчицької. Це одна з перших спроб показати повністю творчий доробок Товариства, його наукові видання. Хоча в цій праці видання НТШ подаються по серіях та роках, без наукового аналізу, вона є важливим джерелом для вивчення історії Товариства.

Особливе місце у вивченні проблем історії НТШ займає перша наукова сесія Товариства – Наукове товариство ім.Шевченка і українське національне відродження. Зокрема, теперішній голова НТШ О.Романів, у вступній статті до збірника "Наукове товариство ім.Шевченка й українське національне відродження" показує ту роль, яку відіграло Товариство в піднесенні національної самосвідомості, в злитті двох потоків наддніпрянського і галицького національного відродження в єдиний могутній потік та в створенні української національної науки. Він також вказує на місце та перспективи розвитку НТШ на сучасному етапі. В статті "Наукове товариство ім.Шевченка: традиції та перспективи розвитку" О.Романів розглядає НТШ не як окреме явище, а в контексті еволюції розвитку української культури та науки, аналізує його діяльність в різних сферах культурного науково-громадського життя українського народу. О.Прицак у статті: "Чому необхідно відновити Наукове товариство ім.Шевченка у Львові?" вважає, що основним завданням Товариства на сучасному етапі є відродження великої суверенної української науки як невід'ємної частини світової науки. Я.Падох у статті "Розвиток Наукового товариства імені Шевченка в діаспорі: здобутки, проблеми" та Б.Стебельський, Ю.Курас у статті "Наукове товариство імені Шевченка в Канаді: праця, плани" висвітлили діяльність Товариства в діаспорі, показали його досягнення, проблеми і завдання, які перед ними стоять.

Таким чином, аналіз наукової літератури свідчить, що досліджувана нами проблема не знайшла систематичного висвітлення в історичній науці. В усіх попередніх публікаціях, за невеликими винятками, основна увага приділяється загальним аспектам діяльності Наукового товариства ім.Шевченка. Переважна частина з них має науково-популярний характер, для яких характерна вузькість джерельної бази, недостатнє використання архівних матеріалів. В українській історіографії досі відсутня праця, у якій висвітлювалася б проблема впливу НТШ на національно-духовне відродження українського народу кінця XIX - початку XX століть. Це питання до останнього часу не стало предметом спеціального дослідження.

Наукова актуальність та недостатнє вивчення даної проблеми диктують необхідність більш глибокого комплексного розгляду багатой історико-культурної спадщини НТШ в розвитку національно-духовного відродження. Багатогранна діяльність Наукового товариства ім.Шевченка в кінці XIX - на початку XX століть у Львові, який був у цей час центром національного відродження, заслуговує уваги, детального і всебічного аналізу для створення цільної і багатопланової історичної праці.

Джерельна база. Безпосередньою джерельною базою дисертації є сукупність документів і матеріалів державних архівів України. Певна кількість документальних даних про діяльність Наукового товариства ім. Шевченка зберігається у Центральному державному історичному архіві в м. Києві, як правило у вигляді поліцейських звітів і переписки членів Товариства з секретаріатом НТШ (Ф. 19, 318, 365, 442, 1153, 2052).

Основна маса архівних матеріалів та документів з історії Наукового товариства ім.Шевченка знаходяться у фондах Центрального державного історичного архіву в м. Львові. Фонд 309 "Наукове товариство ім. Шевченка" сформовано на основі матеріалів Виділу Товариства та власного архіву НТШ і побудовано відповідно до структури фондоутворювача, виходячи з наявних документів та їх приналежності. Архівні справи просистематизовано в межах таких розділів: 1) Управа; 2) Бухгалтерія і адміністративно-господарська діяльність; 3) Редакція "Записок Наукового товариства ім. Шевченка; 4) Друкарня; 5) Палітурна майстерня; 6) Книгарня; 7) Бібліографічна комісія; 8) Етнографічна комісія; 9) Музей; 10) Бібліотека.

Крім цього, значна частина матеріалів, пов'язаних з історією діяльності Наукового товариства ім. Шевченка, є у інших фондах цього ж архіву. Фонд - 146 "Галицьке намісництво у Львові", фонд - 368 "Томашівський С.", фонд - 771 "Левицький В.", фонд - 663 "Павлик М.", фонд - 348 "Просвіта". Основну масу цих матеріалів складає листування окремих товариств чи осіб з секретаріатом НТШ.

Незначна кількість архівних матеріалів зберігається у Львівському державному обласному архіві. Фонд - 350 "Дирекція поліції у Львові" включає облікові таблиці на видання "Літературно-наукового вісника" та "Руської бібліотеки", а також справу про хід демонстрації студентів, які вимагали утворення Українського університету у Львові, та фонд - 26 "М.Грушевський" справи керівництва Львівського університету на професора університету М.Грушевського.

Певна частина архівних матеріалів зберігається у сховищах: Інституту Мистецтв Фольклору та Етнології ім. Рильського, сектор рукописних фондів, Інституту літератури ім. Шевченка. Відділ рукописних фондів і текстології (Ф. - 3 "Франко І."), Наукового архіву інституту Археології (Ф. - А), Центрального державного музею літератури і мистецтва, Відділ публікацій та наукового використання документів, Центральної наукової бібліотеки ім. Вернадського (Інститут рукописів). Тут, в основному, зберігається переписка членів НТШ з Наддніпрянської України з Виділом та секретаріатом НТШ.

Виняткове місце посідають матеріали, які зберігаються у Відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. Стефаніка АН України (Ф. - 881 "Наукове товариство ім. Шевченка", Ф. - 34 "Гнатюк В.", Ф. - 167 "Левицький І.", Ф. - 122 "Просвіта"), Відділах українки, рідкісної книги XIX - XX ст., німецької і австрійської книги тієї ж бібліотеки.

Важливим для вивчення історії НТШ є також матеріали з відділу "Рідка книга та відділ рукописів" бібліотеки Львівського державного університету ім. І.Франка та відділу "Архіву" Львівського державного історичного музею.

Значну цінність представляють матеріали Центральної наукової бібліотеки ім. Вернадського, бібліотеки Інституту Українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України (м. Львів), бібліотеки української діаспори (м. Київ), Тернопільської обласної наукової універсальної бібліотеки.

Важливими першоджерелами для вивчення даної тематики є "Справозданія з Товариства", які публікувалися в "Записках НТШ" до 1900 р., а пізніше в "Хроніці НТШ" і всі інші періодичні та серійні видання Наукового товариства ім. Шевченка.

Об'єкт дослідження - історія Наукового товариства ім. Шевченка.

Предмет дослідження - діяльність Наукового товариства ім. Шевченка у національно-духовному відродженні українського народу з другої половини 70-х рр. XIX ст. - та на початку XX ст.

Методологічну основу дослідження становлять гносеологічне вчення і метод діалектичного розвитку, а також принципи історизму та об'єктивності. Для розв'язання дослідницьких завдань використано причинно-генетичний, проблемно-хронологічний, ретроспективний, порівняльний методи.

Мета дослідження - комплексне вивчення внеску НТШ у процес національно-духовного відродження українського народу кінця XIX - початку XX ст. ст., з'ясувати роль і значення Товариства в історії вітчизняної культури, дослідити її багату культурну спадщину і

розглянути в ній найбільш цінні елементи, важливі для сучасної української історіографії.

Головною метою продиктовано основні завдання, які автор намагався розв'язати у процесі дослідження даної проблеми:

- висвітлити історико-культурні та духовні передумови виникнення і становлення Наукового товариства ім. Шевченка за більш як 40-річний період його існування;

- розкрити внутрішню структуру НТШ, його характер і основні напрями діяльності;

- проаналізувати і охарактеризувати періодичні та систематичні наукові видання Товариства;

- вивчити важливі малодосліджені проблеми, які розв'язувало НТШ;

- визначити основні аспекти впливу Наукового товариства ім. Шевченка на утвердження національної свідомості і духовне відродження українського народу.

Наукова новизна зумовлена характером проблем, а також комплексним підходом до вирішення поставлених завдань і полягає в тому, що:

- здійснено спробу показати роль Наукового товариства ім. Шевченка у національному відродженні українського народу кінця ХІХ - початку ХХ ст.ст.;

- дослідження проведено на джерелах, які раніше не публікувалися, зокрема архівних документах та матеріалах;

- на основі порівняльно-історичного аналізу прослідковано розвиток Товариства з просвітницької установи до всеукраїнського академічного Товариства;

- проаналізовано і систематизовано опубліковані Товариством наукові праці, перш за все з українознавства;

- досліджено вагомий внесок НТШ у національно-духовне відродження.

Особистий внесок автора у розробку даної теми полягає в тому, що в дисертації вперше:

- діяльність Наукового товариства ім. Шевченка розкрито в певному обсязі з висвітленням особливостей історико-культурного процесу досліджуваного періоду;

- комплексно досліджено вагомий внесок НТШ в українське національне відродження (другої половини ХІХ - початку ХХ ст.);

- зроблена спроба охарактеризувати наукові видання Товариства, даного періоду, в українознавчій сфері;

- в додатках представлено опрацьовані й систематизовані результати досліджень росту кількості почесних, дійсних, звичайних членів НТШ і членів засновників, кількості членів його наукових комісій, ріст фінансових дотацій уряду, пофамільний список почесних, дійсних членів, членів засновників і членів наукових комісій Товариства.

Основні положення дисертації:

- Наукове товариство ім. Шевченка опираючись на досвід просвітницького руху кінця XVIII - початку XIX ст., виражаючи духовні потреби широкого загалу, втілюючи їх на практиці шляхом публікації художніх та наукових творів в українознавчій сфері, підносило національну самосвідомість українського народу, формуючи комплекс його повноцінності;

- Створений НТШ видавничий центр сприяє кількісному і якісному зростанню літературних творів українською мовою. співробітниками Товариства закладаються основи і за короткий час виводяться на світовий рівень багато галузей національної науки, у своїх літературно-наукових виданнях воно утверджує ідею національної свідомості;

- Товариство проводить чітку послідовну політику спрямовану як на матеріальну, так і на духовну допомогу українському студентству, інтелігенції, а також різноманітним культурно-просвітницьким та економічним товариствам, що сприяло вагомому внеску НТШ у процес національного відродження;

- Наукове товариство ім. Шевченка стає офіційно невизнаною національною академією наук і виводить українську науку на світовий рівень, формуючи тим самим високий престиж України, показуючи його самотність та право на самовизначення.

Теоретичне та практичне значення дисертаційного дослідження полягає в тому, що матеріали та результати роботи можуть бути використані при написанні узагальнюючої історії України, наукових робіт з історії української науки і культури, вузівського курсу з культурології та навчально-методичних посібників з окремих проблем історичної науки, у науково-популярних, навчальних, історико-красназавчих виданнях, практичній викладацькій роботі, для подальшого вивчення історії діяльності Наукового товариства ім. Шевченка, що дасть можливість активізувати сучасний стан національно-культурного відродження, осмислити роль і значення Товариства у формуванні та утвердженні української нації, ідеї соборності і незалежності.

Апробація дослідження. Дисертація пройшла обговорення на засіданні кафедри всесвітньої історії Тернопільського педагогічного інституту, кафедри історії України Чернівецького державного університету ім. Ю.Федьковича.

Основні положення дослідження відображено в публікаціях у наукових збірниках і виступах на науково-практичних конференціях.

Достовірність результатів дослідження забезпечується опорою на провідні методологічні положення; використанням великого за обсягом і різноманітного дослідницького матеріалу; застосуванням комплексу методів, адекватних об'єкту, предмету, меті і завданням дослідження.

Структура дисертації. Завдання, характер і мета дослідження визначили структуру дисертації. В її основу покладено проблемно-хронологічний принцип. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку основних використаних джерел і літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність проблеми і її хронологічні рамки, аналізується історіографія і джерела, визначається мета і завдання роботи, об'єкт, предмет і методологія дослідження, його наукова новизна, теоретичне та практичне значення, формулюються основні положення, що виносяться на захист.

У **першому розділі - "Історико-культурні та духовні передумови виникнення і становлення НТШ"** висвітлено причини та мету створення Товариства, показано становлення НТШ, спочатку як видавничо-просвітницької організації, а з 1892 р. як єдиної всеукраїнської наукової установи.

Перший параграф цього розділу - "Політика російського і австрійського урядів відносно українців в межах Російської і Австро-Угорської імперії" відображає аналіз особливостей політики царського уряду стосовно українців у Російській імперії та становище українців у Галичині.

Кінець 50 - початок 60-х рр. XIX ст. ознаменувався для Наддніпрянської України новим спалахом національно-культурного відродження. Звільнені із заслання колишні кирило-мефодіївці М.Костомаров, В.Білозерський, Т.Шевченко, П.Куліш зібралися у Петербурзі, який знову став своєрідним центром українського національного руху. Українськими народниками у Петербурзі було засновано товариство "Громада", основною метою якого було

поліпшення становища українців в імперії. Натхненна прикладом українська інтелігенція спочатку в Києві, а пізніше і у Полтаві, Чернігові, Харкові та Одесі утворює власні "Громади". Їх члени засновували і розширювали мережу недільних шкіл, активно працювали над дослідженням етнографії, філології та історії українського народу.

На перших порах російський уряд не звертав особливої уваги на зріст цього руху, який носив виключно літературно-культурний і просвітницький характер. Але вибух січневого (1863 р.) польського повстання дав привід російським шовіністичним колам виступити проти українських "Громاد". Кульмінацією цієї планомірної акції проти українського національного руху стало видання Валусьського циркуляра, за яким в межах імперії заборонялася публікація наукової та культурно-просвітницької літератури і шкільних підручників українською мовою.

Дещо іншою була ситуація в Галичині, яка входила до складу Австрійської імперії. Реформи 60-х рр. XIX ст. остаточно закріпили за польською елітою монополію політичної влади у Галичині. Посилення польських позицій супроводжувалося розколом в українському таборі. Українські лідери почували себе зрадженими австрійським урядом, який залишив їх віч-на-віч з сильнішим польським супротивником.

Українська інтелігенція у пошуках нових аргументів на користь своїх національних прав шукала порятунку від колонізації в орієнтації на Російську імперію. Московфіли заперечували існування окремого українського народу, а галицьких русинів зачисляли до єдиного великоруського народу. Перемога російської ідеї у Галичині з огляду на сумне становище наддніпрянських українців після прийняття Валусьського і Емського указів могла б стати трагедією для всього українського руху. На щастя, цього не сталося. Зростання національної свідомості відбувалося під впливом українського руху на Наддніпрянщині. На початку 60-х рр. XIX ст. зароджується народовецький рух представлений переважно молодю українською інтелігенцією. Піднесення української орієнтації у Галичині відбулося завдяки допомозі наддніпрянських патріотів, які прагнули перенести сюди центр всеукраїнської діяльності.

У другому параграфі - **"Створення Товариства ім. Шевченка: його структура і завдання"** показано причини заснування Товариства ім. Шевченка, що було реакцією на заборону друку українською мовою в Російській імперії та прагнення народу до відродження рідної мови і культури.

З ініціативи групи культурно-просвітницьких діячів, як з Наддніпрянської України, так і з Галичини, Товариство було засноване в 1873 р. в м. Львові як видавничо-просвітницьке з метою розвитку української мови, літератури і науки. На перших порах воно носило закритий характер, з великою вступною сумою (50 рин.). В цей час кількість дійсних членів Товариства коливалася в межах 20-50 чоловік.

Досить серйозно ускладнювали діяльність Товариства, зокрема в перші роки його заснування, обмеженість фінансових можливостей. Купівля друкарні привела до значних боргів, для погашення яких довелося брати позики під значні проценти. При цих обставинах, про власну видавничу діяльність годі було й думати. Вже на перших загальних зборах Товариства більшість членів вважали, що в даній ситуації насамперед потрібно забезпечити функціонування друкарні. Це було нелегко, так як доходи Товариства були незначними, сторонніх замовлень було небагато, а народовецькі видання видавалися в основному в кредит.

Ситуація дещо змінилася в 1885 р., коли Товариство перебрало на себе видавництво літературного часопису "Зоря", який поступово став всеукраїнським літературним органом. одночасно з "Зорею" набуо всеукраїнського характеру і саме Товариство ім. Шевченка.

Третій параграф цього розділу - "Реформування Товариства в Наукове товариство ім. Шевченка" обґрунтовує закономірність появи НТШ, що стало значним поступом на шляху розвитку української науки і культури, поштовхом до національно-культурного відродження народу.

Реформа Товариства відбулася завдяки спільним зусиллям українців по обидва боки кордону з метою розбудови та розвитку української науки і перетворення його в недалекому майбутньому у всеукраїнську академію наук. Вона дала свій позитивний результат і НТШ швидкими темпами почало наближатися до рівня передових наукових установ чього часу. Але окремі положення в статуті 1892 р. зразу ж після його прийняття викликали опозицію, зокрема положення за якими дійсними членами Товариства могла бути будь-яка особа української національності, незважаючи на її освіту.

Тому в 1898 р. був прийнятий новий статут, за яким дійсних членів приймає Виділ за пропозицією однієї з секцій НТШ за самостійні наукові праці, насамперед за визначну участь у виданнях Товариства. Ще до реформи Товариство почало випускати "Записки НТШ", пізніше кількість періодичних та серійних видань НТШ зростала з кожним роком. При Товаристві були організовані: музей, бібліотека, книгарня і палітурня.

Статут НТШ змінювався ще неодноразово і кожна його зміна не тільки формально змінювала деякі його параграфи, а була ефективним засобом до реформи Товариства на зразок західноєвропейських академій наук. Цісарський двір пообіцяв надати Науковому товариству ім. Шевченка статус академії в 1916 р.

Другий розділ - "Видавнича діяльність Наукового товариства ім. Шевченка з українознавчих дисциплін" показує послідовну і цілеспрямовану працю НТШ у видавництві наукової літератури. Члени Товариства вважали, що тільки завдяки відродженню і розвитку української науки та ознайомленню з її досягненнями всіх верств українського суспільства можна відродити національну самосвідомість народу, позбавити його почуття неповноцінності, навчити його пишатися власною культурою і історією, підняти на боротьбу за свої національні права і незалежність. В цьому напрямку Товариство добилося значних успіхів, опублікувавши до Першої світової війни біля 300 томів наукових праць.

У першому параграфі - "Започаткування власних видань. "Записки НТШ" розглянуто розвиток видавничої діяльності Товариства до заснування "Записок НТШ", а також зроблено спробу дати аналіз наукових праць з українознавчих дисциплін у "Записках НТШ".

На перших порах свого існування Товариство виконувало замовлення на публікацію тих чи інших видань і обсяг його продукції був незначний. Так, з 1876 до 1890 рр. було видано лише близько 20 книжок. Самостійна видавнича діяльність НТШ почалася у 1878 р. з видання річника "Правда", а з 1895 р. часопису "Зоря", який у 1898 р. було зреформовано у Літературно-Науковий Вісник.

Після проведення реформи в Товаристві (1892 р.) в новоприйнятому статуті НТШ планувалося видання друкованого органу "Записок НТШ". В цьому ж статуті зазначалось, що публікації приймаються виключно українською мовою. На цей час це був дуже важливий крок на шляху піднесення престижу мови. Було показано всьому науковому світу, що українська мова може бути "науковою", а не просто якимось "малоросійським наречіем".

За пропозицією О.Кониського перший том "Записок НТШ" вийшов у 1892 р. ще до реформи в Товаристві. У 1893 р. вийшов 2-й т., у 1894 р. - третій і четвертий томи, у 1895 р. було видано 4 томи, а з 1896 р. до 1914 р. виходило щорічно по 6 томів, один раз у два місяці.

До 1897 р. "Записки НТШ" служили органом всіх трьох секцій, а з часу заснування "Збірника математично-природописно-лікарської

секції” стають органом двох секцій - історично-філософської і філологічної.

Отже, “Записки НТШ” - перший друкований український науковий орган - відіграли важливу роль у становленні української науки і наукової мови. Саме в них вперше були опубліковані праці з української історії, культури, літератури, археології, економіки, соціології, права, географії, медицини, фізики та ін. як провідними вченими того часу, так і науковцями-початківцями. Вони мали величезне значення для всього українського суспільства, тому що знайомили його з власним визначним минулим, його самобутньою історією, літературою і культурою, а також з останніми досягненнями української наукової думки.

У другому параграфі - “Публікація праці М.С.Грушевського “Історія України-Руси” на сторінках “Збірника історично-філософської секції” зроблено спробу проаналізувати яке значення для піднесення національної самосвідомості мав вихід “Історії України-Руси” М.Грушевського на сторінках “Збірника історично-філософської секції”.

Друкований орган історично-філософської секції “Збірник історично-філософської секції” було засновано у 1898 р. Основним виданням “Збірника” була “Історія України-Руси” М.Грушевського (у Львові вийшло 8 томів. Друга частина 8 т. і том 9-й були видані у Києві).

Наукові та громадсько-політичні погляди М.Грушевського найбільш широко відображено у його багатотомній праці “Історія України-Руси” - першому фундаментальному викладі історії українського народу з найдавніших часів і до середини XVII ст. Широка джерельна база, використання не тільки вітчизняних, але й багатьох зарубіжних архівів, врахування висновків своїх попередників, а також використання матеріалів суміжних галузей науки - археології, лінгвістики, соціології, фольклору дали можливість автору створити багатогранну, далеко неоднозначну концепцію історії українського народу. Навколо багатьох проблем, порушених М.С.Грушевським, вже в той час точилися гострі суперечки, відбувалися зіткнення різних поглядів. Проте факт залишається фактом “Історія України-Руси” - велике надбання української історіографії, своєрідний синтез історичних знань кінця XIX - початку XX століть.

Саме в “Збірнику історично-філософської секції НТШ” українське суспільство вперше ознайомилося з фундаментальною працею М.Грушевського. Це неординарна праця, незважаючи на критику в її адресу, має велике значення до цих пір. Особливо

важливою була її поява і знайомство з нею українського суспільства в період національного відродження українського народу.

Третій параграф розділу - "Заснування інших періодичних та серійних наукових видань Товариством" відображає видавничу діяльність НТШ в українознавчій сфері у власних наукових виданнях, показує їх роль в піднесенні національної самосвідомості.

У 1894 р. історично-філософська секція НТШ перейняла від О.Барвінського видання "Руської історичної бібліотеки", яке було засноване у 1883 р. в Тернополі для популяризації серед населення Галичини монографічних досліджень з української історії визначних науковців цього часу. До 1904 р. Товариство опублікувало 8 томів з цієї серії, в яких друкувались монографічні дослідження з історії України корифеїв історичної думки. З переданням цієї серії в руки НТШ, дещо змінився її характер. В окремі томи почали підбиратися праці за заданою історичною тематикою.

За пропозицією М.Грушевського 18 квітня 1906 р. була заснована нова серія "Українсько-Руський архів", в якому публікувалися опрацьовані вченими архівні матеріали з історії Галичини та української літератури і мови.

Заснована 15 січня 1896 р. Археографічна комісія взяла на себе обов'язки збирання історичних джерел і літературних пам'яток та заснувала два друкованих органи. Історичні матеріали Комісія видавала в серії "Жерела до історії України-Руси", яких вийшло 11 томів, а історико-літературні пам'ятки і матеріали історії освіти, церкви і культури входили в "Пам'ятках до історії України-Руси" (було опубліковано 7 томів).

Етнографічна комісія також мала два друковані органи: "Етнографічний збірник" (заснований у 1895 р.), в якому публікувалися науково опрацьовані результати етнографічних досліджень і "Матеріали до українсько-руської етнології", в якому друкувалися систематизовані матеріали, що стосувалися анатомічно-фізіологічних відмінностей, етнічного складу, побуту, звичаїв, вірувань та громадського укладу українського народу в порівнянні з іншими.

Правнича комісія перебрала у К.Левицького видання "Часопись Привнича", який у 1900 р. було зреформовано у "Часопись правничу і економічну", а з 1901 р. і "Правничу бібліотеку". Наукова спадщина Правничої комісії опублікована у виданнях Комісії мала не лише теоретичне, але й практичне значення.

Друкованим органом Статистичної комісії служили "Студії з поля суспільних наук і статистики", які видавалися з 1909 р. Тут публікувалися теоретичні і практичні праці з статистики і історії

статистики. А органом Бібліографічної комісії з 1909 р. виступали “Матеріали до української бібліографії”.

У 1896 р. окремо почав виходити орган філологічної секції “Збірник філологічної секції”, якого видали до 1914 р. 15 томів. При філологічній секції була заснована “Українсько-руська бібліотека” для повних і критичних видань провідних українських письменників. Вона повинна була служити не тільки для докладного ознайомлення з творчістю видатних майстрів слова, але й основою для наукових дослідів над ними.

Друкованим органом Математично-природописно-лікарської секції з 1897 р. став “Збірник математично-природописно-лікарської секції”.

Для ознайомлення широкого кола громадскості з діяльністю Товариства, у 1900 р. було засновано окремий бюлетень під назвою “Хроніка НТШ”, який виходив чотири рази на рік українською і німецькою мовами.

В результаті такої широкої видавничої діяльності, Науковим товариством ім. Шевченка було опубліковано велику кількість наукових праць з різних галузей науки українською мовою. Поява цих публікацій в першу чергу з українознавчих дисциплін, справила значний вплив на активізацію національно-визвольного руху на українських землях, розчленованих державними кордонами.

Третій розділ - “Роль Товариства у піднесенні національної самосвідомості українського народу” відображає діяльність НТШ як всеукраїнського академічного центру, основним завданням якого, відповідно до потреб політичного етапу національного відродження, стало формування україномовної науки як ще одного аргументу на користь суверенних політичних прав українського народу.

У першому параграфі - “Наукова робота членів НТШ в українознавчій сфері” показує діяльність НТШ у формуванні повноцінної за своєю структурою науки, як важливого елементу національної культури і утворення на базі Товариства всеукраїнської академії наук, як символа національного відродження народу.

За період останнього десятиліття ХІХ ст. і довоєнні роки ХХ ст. Галичина зробила великий поступ у всіх галузях культурного життя. Об’єднавши навколо себе всіх провідних науковців по обидва боки кордону, Наукове товариство ім. Шевченка стало осередком української науки та провідним центром національного відродження.

Члени Товариства проводили дослідження й розробляли теми з усіх галузей науки, та все ж найбільша увага зверталася на українознавчі дисципліни. Вони прекрасно усвідомлювали, що

національні почуття українського народу ґрунтуються на його історичній пам'яті, яка підносить патріотичні почуття і збуджує національну гідність людей, сприяє широкому залученню їх до соціальної діяльності, що є виявом їхньої національної самосвідомості.

У другому параграфі - "Діяльність Товариства у духовному відродженні українського народу" відображено працю НТШ в усвідомленні українським народом своєї національної гідності, утвердженні історико-культурних надбань, створенні сприятливих умов для масового поширення духовного відродження.

НТШ займалося не тільки науковою діяльністю, а й брало участь у громадських справах, всіма силами пропагувало українську мову, науку і культуру, запрошувало до активної співпраці й інші українські товариства, надавало їм моральну і матеріальну підтримку. Саме завдяки безплатному наданню друкованої продукції Науковим товариством ім. Шевченка, різні просвітньо-освітні інституції відкрили публічні бібліотеки в більшості міст і містечок Галичини. Важливу роль у цьому процесі відіграли й інші установи Товариства - найбільша на той час не тільки в Галичині, а й в Україні за підбіркою літератури на українській мові, бібліотека НТШ, музей з широкою українською експозицією, друкарня, книгарня.

Велика роль Товариства, як єдиної на той час в Україні наукової установи у виведенні української науки на міжнародний рівень. НТШ підтримувало зв'язки з більш ніж 200 науковими установами у всіх кінцях світу і користувалося загальноновизнаним авторитетом. Його активна робота у вказаних напрямках показувала як українській, так і світовій громадськості, що Україна не чиясь "надменшина", а самостійна нація з власною наукою і літературою світового рівня. Саме тому діяльність НТШ була одним з важливих елементів українського національного відродження кінця XIX - початку XX століть.

У висновках сформульовано та підведено результати дослідження:

- Наукове товариство ім. Шевченка виробило ідеологію українського національного відродження, яка стала панівною наприкінці XIX - на початку XX ст., кінцеву мету воно вбачало у розвитку української науки та наукової і літературної мови, доведенні її до світового рівня, пропаганді та утвердженні її серед всіх верств населення;

- НТШ було важливим фактором духовного прогресу, прищеплюючи масам любов до рідного слова, глибоку пошану до здобутків і традицій минулого прагнучи обґрунтувати пріоритетність загальнонародських гуманістичних та естетичних цінностей;

- Своїм основним завданням Товариство вважало публікацію наукових праць у власних серійних та періодичних виданнях з усіх галузей науки, звертаючи, все ж таки, більшу увагу на українознавчі дослідження з рідної історії, культури, літератури, етнографії, фольклористики, мовознавства, роблячи цим значний внесок у розвиток і популяризацію ідей відродження нації;

Важливою особливістю НТШ було те, що поряд з розвитком національного відродження, воно активно опікувалося українським студентством, надаючи йому матеріальну допомогу для продовження вищої освіти і залучаючи його до активної співпраці на спільній ниві, тому що вбачало в ньому майбутнє українського народу, продовжувача своєї благородної справи.

Наукове товариство ім. Шевченка своєю цілеспрямованою діяльністю довело, що український народ має власну багатовікову історію і культуру, володіє невід'ємним правом на власну державність, тим самим виражаючи потреби широкого загалу, кінцевою метою чого став розвиток всіх галузей науки, літературної і наукової мови, доведення цих здобутків до всіх верств суспільства, що сприяло б українському національному відродженню. Перевага ідеї національної свідомості утвердила і об'єднала інтелігенцію, надала їй можливість самореалізувати свої внутрішні сили, незважаючи на її неординарну політичну орієнтацію, зберігши її від цілковитої полонізації, русифікації та германізації. У кінцевому результаті діяльність НТШ забезпечувала виховання громадян, здатних зберегти і примножити культурно-історичні надбання українців, відродити втрачені традиції, запровадити рідну мову у спілкування, літературу, науку, підвести націю до розуміння своєї самотності, рівноправності, необхідності самовизначення і багато в чому визначити подальший хід української історії.

В **додатки** до основних матеріалів входять: список почесних членів НТШ на 1914 рік, список дійсних членів НТШ за секціями на 1914 рік, список "членів-основателів" на 1907 рік, склад наукових комісій Товариства на 1914 рік, склад адміністративних комісій на 1914 рік, таблиці зростання кількості членів НТШ і по секціях за роками, таблиці зростання державних фінансових дотацій Товариству і його бюджет по роках, таблиці з наукової роботи історично-філософської секції і поповнення літературою бібліотеки НТШ.

Основні положення дисертації викладено у таких публікаціях автора:

1. Савенко В. Діяльність Наукового товариства ім. Шевченка у духовному відродженні українського народу. - Тернопіль, 1997. - 20 с.
2. Савенко В. М. Грушевський у виданнях НТШ // Україна на шляху до незалежності і демократії. Тематичний збірник праць викладачів, студентів і аспірантів історичного факультету. - Тернопіль, 1996. - С. 123-127.
3. Савенко В. Історичні передумови утворення НТШ та його завдання // Україна на шляху до незалежності і демократії. Тематичний збірник праць викладачів, студентів і аспірантів історичного факультету. - Тернопіль, 1996. - С. 121-123.
4. Савенко В. М. Грушевський і НТШ // Михайло Грушевський - погляд із сьогодення // Наукові записки ТДПІ. Серія: історія. Вип. V. - Тернопіль, 1996. - С. 134-138.
5. Савенко В. Наукове товариство ім. Шевченка - українська праакадемія наук (його внутрішня організація 1873-1914 рр.) // Україна і світ. Історія: минуле і сучасність. Тематичний збірник праць студентів і аспірантів історичного факультету Тернопільського педагогічного інституту. - Тернопіль, 1995. - С. 88-92.

Savenko V.V. The Role of the Scientific Society named after T.Shevchenko in the Process of Ukrainian National Rebirth (the second part of the 19th - the beginning of the 20th c.).

The desertation is worked out with the purpose to receive the scientific degree of Candidat of Science (the speciality 07.00.01 - The History of Ukraine).

Chernivtsi State University, Chernivtsi, 1997.

The desertation includes the research work on the activities of Scientific Society named after T.Shevchenko which aimed at the process of formation the national character and consciousness of Ukrainian people at the end of the 19th - the beginning of the 20th centuries. As the result of the conclusions and summaries made up by the researches, such information was set up that the activity of "НТШ" (Scientific Society named after T.Shevchenko) create good conditions and actualized the realization of the cultural-national rebirth by Ukrainian people. The research work includes some tables which give the growing numbers Society members, the information about financial help given by the government, detailed list of section and commitee members of the "НТШ" (Scientific Society named after T.Shevchenko).

Савенко В.В. Роль Научного общества им. Шевченка в украинском национальном возрождении (вторая половина XIX - начало XX вв.).

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01. - История Украины.

Черновицкий государственный университет, Черновцы, 1997.

В диссертации содержится исследование деятельности Научного общества им. Шевченка по формированию национального сознания украинского народа в конце XIX - начала XX вв. Вследствие сделанных выводов и обобщений установлено, что деятельность НОШ создала предпосылки и актуализировала осознание украинским народом национально-культурного возрождения. Исследование дополнено таблицами количественного роста членов Общества, финансовой помощи правительства, поименными списками членов секций и комиссий НОШ.

Ключові слова: Наукове товариство ім.Шевченка, НТШ, національно-культурне відродження, національна свідомість, Галичина, Наддніпряньська Україна.

Список основної використаної літератури.

1. Грушевський М. Львовское учёное общество имени Шевченка и его вклады в изучение Южной Руси // Журнал министерства народного просвещения "Критика и библиография" -1904. - Кн. III. - С. 117-148.
2. Гнатюк В. Наукове товариство ім. Шевченка. - Львів, 1923. - С. 15.
3. Герич Ю. Статути Наукового товариства ім. Шевченка у Львові // Український історик. - 1973. - № 1-2. - С. 43-64.
4. Дорошенко В. Наукове товариство ім. Шевченка у Львові (1873-1892-1912). - Київ-Львів, 1913. - С. 88.
5. Історія Наукового товариства ім. Шевченка. З нагоди 75-річчя його заснування 1875-1948. - Нью-Йорк-Мюнхен, 1949. - С. 51.
6. Кубійович В. Нарис історії Наукового товариства ім. Шевченка (1873-1949). - Львів, 1991. - С. 53.
7. Кучер Р. Наукове товариство ім. Шевченка: Два ювілеї.- Київ, 1992. - С. 111.
8. Крип'якевич І. Історично-філософська секціяс НТШ під керівництвом Михайла Грушевського у 1894-1913 роках // Вісник АН України, 1992. - № 5. - С. 70-86.
9. Наукове товариство ім. Шевченка і українське національне відродження // Збірник наукових праць і матеріалів першої наукової сесії НТШ. - Львів, 1990. - С. 221.
10. Т.Шевченко і українська національна культура (Матеріали симпозиуму). - Львів, 1990. - С. 155.
11. Ювілейний збірник наукових праць з нагоди 100 р. НТШ і 25 р. НТШ у Канаді. - Торонто, Канада, 1977. - С. 223.
12. Sevchenko Scientific Society. - Inc. - New York, 1950. - 12 s.

236429

АВ 38.117

**Підписано до друку 26.05.97р.
Замовлення № 485
Формат А-5. Тираж 100.**

**ТОВ "ІВП" Лдт., м. Тернопіль
бульвар Т.Шевченка 19
тел/факс. (0352) 22 55 87**